

Ольга КИРИЛЕНКО

доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України,
Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна,
kyrylenko.olga@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5504-5519

ФІНАНСОВА САМОДОСТАТНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: СУТНІСТЬ ТА УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Вступ. Проведення в Україні реформ адміністративно-територіального устрою, публічного управління та місцевого самоврядування актуалізували питання обґрунтування теоретичних основ фінансового забезпечення територіальних громад як вихідної умови для досягнення їх самодостатності. Застосування в наукових працях різноманітних понятійних конструкцій, які стосуються організації фінансів адміністративно-територіальних одиниць базового рівня, потребує певного їх впорядкування, що необхідно для вироблення комплексу заходів, спрямованих на реалізацію кінцевих цілей проголошених реформ – створення повноцінного життєвого середовища, задоволення різноманітних потреб громадян і надання їм високоякісних суспільних послуг. Тому визначення сутності фінансової самодостатності територіальних громад важливе не лише з позиції теорії місцевих фінансів, а й з практичної точки зору.

Мета – на основі аналізу наявних в літературі наукових підходів обґрунтувати власне визначення сутності фінансової самодостатності територіальних громад, а також виокремити найважливіші її компоненти та умови забезпечення.

Результати. Розглянуто основні підходи до визначення сутності фінансової спроможності і фінансової самодостатності територіальних громад. Запропоновано власне визначення фінансової самодостатності територіальних громад. Акцентовано на фінансових ресурсах як матеріальній основі забезпечення фінансової самодостатності територіальної громади. Визначено дві найважливіші ознаки фінансово самодостатньої громади: самостійність і незалежність у прийнятті рішень щодо формування, розподілу і використання власних фінансових ресурсів, а також достатність обсягів фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування, що необхідно для виконання ними власних і делегованих повноважень. Виокремлено основні компоненти фінансової самодостатності територіальних громад – інституційну, організаційну, фінансову, інфраструктурну і кадрову. Сформульовано найважливіші умови забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад, врахування яких сприятиме досягненню цілей реформи місцевого самоврядування в Україні.

Висновки. Обґрунтовано, що фінансово самодостатньою можна вважати територіальну громаду, яка володіє достатніми фінансовими ресурсами, якими органи місцевого самоврядування мають змогу розпоряджатися самостійно на власний розсуд задля виконання своїх функцій і завдань, надання населенню високоякісних суспільних послуг, задоволення різноманітних місцевих потреб і забезпечення стабільного розвитку громади у коротко- і довгостроковій перспективі. Систематизовано найважливіші умови забезпечення фінансової самодостатності територіальної громади в розрізі інституційної, організаційної, фінансової, інформаційної і кадрової компонент.

Ключові слова: фінансовий потенціал, фінансова спроможність, фінансова самодостатність, територіальні громади.

Табл.: 1, бібл.: 19.

Olga KYRYLENKO

Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, kyrylenko.olga@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-5504-5519

FINANCIAL SELF-SUFFICIENCY OF TERRITORIAL COMMUNITIES: ESSENCE AND CONDITIONS OF IMPLEMENTATION

Introduction. The implementation of reforms of the administrative-territorial system, public administration and local self-government in Ukraine has actualized the issue of substantiating the theoretical foundations of the financial support of territorial communities as a starting condition for achieving their self-sufficiency. The application in scientific works of various conceptual constructions that relate to the organization of finances of administrative-territorial units of the basic level requires a certain arrangement of them, which is necessary for the development of a set of measures aimed at realizing the ultimate goals of the announced reforms - the creation of a full-fledged living environment, meeting the various needs of citizens and providing them high-quality public services. Therefore, determining the essence of financial self-sufficiency of territorial communities is important not only from the standpoint of the theory of local finances, but also from a practical point of view.

The purpose of the article is to substantiate the definition of the essence of financial self-sufficiency of territorial communities based on the analysis of scientific approaches available in the literature, as well as to single out its most important components and conditions of provision.

Results. The main approaches to determining the essence of financial capacity and financial self-sufficiency of territorial communities are considered. A proper definition of financial self-sufficiency of territorial communities is proposed. Emphasis is placed on financial resources as a material basis for ensuring financial self-sufficiency of the territorial community. The two most important signs of a financially self-sufficient community are defined: autonomy and independence in decision-making regarding the formation, distribution and use of one's own financial resources, as well as the sufficiency of the financial resources of local self-government bodies, which is necessary for them to fulfill their own and delegated powers. The main components of financial self-sufficiency of territorial communities are highlighted - institutional, organizational, financial, information and personnel. The most important conditions for ensuring

the financial self-sufficiency of territorial communities are formulated, taking into account which will contribute to the achievement of the goals of the reform of local self-government in Ukraine.

Conclusions. *It is justified that a territorial community can be considered financially self-sufficient, which possesses sufficient financial resources, which local self-government bodies can dispose of independently at their own discretion in order to fulfill their functions and tasks, provide the population with high-quality public services, meet various local needs and ensure the stable development of the community in short- and long-term perspective. The most important conditions for ensuring financial self-sufficiency of the territorial community are systematized in terms of institutional, organizational, financial, information and personnel components.*

Keywords: *financial potential, financial capacity, financial self-sufficiency, territorial communities.*

JEL Classification: H70.

Постановка проблеми. Проведення в Україні реформ адміністративно-територіального устрою, публічного управління, місцевого самоврядування зумовило появу та активне застосування низки нових категорій і понять, а також механізмів і інструментів, за допомогою яких відбувається реалізація передбачених стратегічними планами змін. Вже багато років поспіль вчені і практики активно працюють над вдосконаленням інструментів забезпечення самостійності місцевих бюджетів, що задекларовано Бюджетним кодексом України (2001 і 2010 рр.). Розпочата у 2014 р. реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади, складовою якої є фінансова, в т. ч. бюджетна децентралізація, зумовила необхідність обґрунтування концептуальних основ та розробки практичних механізмів втілення принципу фінансової незалежності місцевого самоврядування. Об'єднання територіальних громад у 2015–2020 рр. зумовило появу таких нових дефініцій, як “спроможна територіальна громада”, “фінансова автономія територіальної громади”, “фінансовий потенціал територіальної громади”, “фінансова спроможність територіальної громади”, “фінансова самодостатність територіаль-

ної громади”, “фінансові можливості територіальної громади” та ін.

Розмежування сутності зазначених понятійних конструкцій необхідно не лише з позиції впорядкування теорії місцевого самоврядування і місцевих фінансів, а й з практичної точки зору, адже їх врахування в організації місцевих фінансів сприятиме досягненню успіху проголошених реформ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні основи фінансового забезпечення територіальних громад в умовах проведення реформи адміністративно-територіального устрою і місцевого самоврядування в українській фаховій літературі розглядають багато вчених, зокрема: Т. Бондарук [1]; А. Буряченко [2]; Г. Возняк, Г. Капленко, В. Коваль [3; 8]; В. Гарькава [4]; І. Гринчишин [5], Т. Гургула [6]; О. Дем'янчук [7]; Т. Крушельницька [9], Т. Куценко, Я. Сіренко [10]; О. Люта, Н. Пігуль [11]; І. Лютий, Н. Спасів [12]; Г. Михалів [13]; А. Пелехатий [14]; С. Сембер, О. Чубарь, К. Машіко [15]; К. Шокало [16]; Р. Щур [17] та ін.

Слід зазначити, що у результаті проведених вченими і практиками досліджень загалом сформовано теоретичні основи фінансового забезпечення територіальних

громад. Однак, незважаючи на значний внесок науковців у розвиток теорії місцевих фінансів, спостерігається певна строка-тість використовуваного понятійного апарату фінансового забезпечення місцевого самоврядування.

Метою статті є обґрунтування сутності фінансової самодостатності територіальних громад на основі аналізу наявних в літературі наукових підходів а також виокремлення найважливіших її компонент та умов забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р, було визначено принципи проведення реформи, один з яких – це правова, організаційна і фінансова спроможність місцевого самоврядування. У названій Концепції окреслено комплекс заходів та інструментів, необхідних для створення належних матеріальних, фінансових і організаційних умов для повноцінного виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень, тобто забезпечення їх фінансової спроможності.

В контексті розпочатої реформи у 2015 р. в Україні розпочався процес добровільного об'єднання територіальних громад із застосуванням підходів, визначених Методикою формування спроможних територіальних громад, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214. В Методиці вперше було дано визначення проєктної спроможної територіальної громади, як такої, яка має змогу “самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання публічних послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту,

житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці” [18].

Такий акцент на забезпеченні належного рівня публічних послуг має відповідне концептуальне підґрунтя, зміст якого полягає у тому, що основне призначення громади (як територіальної спільноти) – це спільне задоволення різноманітних потреб населення громади і надання їм високоякісних суспільних послуг. Конкретизуючи такий підхід в розрізі складових наведеного вище трактування спроможної територіальної громади, можна говорити про те, що фінансово спроможною слід вважати територіальну громаду, яка має у своєму розпорядженні фінансові ресурси, необхідні для задоволення різноманітних потреб населення громади і надання їм високоякісних суспільних послуг.

Слід зазначити, що питання фінансового забезпечення місцевого самоврядування завжди перебуває у полі зору вчених і практиків як таке, що має вирішальне значення для відновлення інституту місцевого самоврядування в незалежній Україні під час реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади, а також здійснення бюджетної децентралізації. Крім того, науковці і практики справедливо наголошують на безпосередній залежності фінансового забезпечення громад і регіонів з їх реальними можливостями щодо соціально-економічного розвитку [16; 7, с. 117, 297], надання суспільних послуг [5, с. 30; 15, с. 87], безпеки функціонування [4]. Вважають зростання добробуту населення та найповніше задоволення його потреб індикатором спроможності територіальної громади [6].

Характеризуючи фінансове забезпечення територіальних громад і регіонів, окремі автори вживають поняття “фінан-

совий потенціал". Так, наприклад, А. Буряченко розглядає фінансовий потенціал на рівні регіону і визначає його як "спроможність акумулювати фінансові ресурси за допомогою використання наявних дохідних джерел та формування сприятливого інвестиційного клімату завдяки застосуванню відповідних інструментів з метою забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку відповідної території" (курсив – Б. А.) [2, с. 20]. Вчений окреслює матеріальну основу фінансового потенціалу – це фінансові ресурси, акцентує на кінцевій меті, яка полягає у забезпеченні розвитку регіону через формування сприятливого інвестиційного клімату.

Подібний підхід до визначення сутності фінансового потенціалу застосовує О. Дем'янчук, характеризує його як сукупну "можливість суб'єктів адміністративно-територіальної одиниці в межах стійких економічних відносин формувати, розподіляти та ефективно використовувати фінансові ресурси для виконання органами місцевого самоврядування основної функції – забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці" [7, с. 97]. Як і у визначенні попереднього автора, робиться акцент на ефективному управлінні фінансовими ресурсами для забезпечення збалансованого розвитку території.

Якщо у наведених дефініціях вчені під фінансовим потенціалом розуміють здатність акумулювати та розпоряджатися фінансовими ресурсами, то, наприклад, Р. Щур ототожнює фінансовий потенціал громади з сукупністю акумульованих та потенційно доступних фінансових ресурсів і можливостей громади щодо їх ефективного використання з метою забезпечення операційної та інвестиційної діяльності, досягнення загальносистемних цілей в умовах нестабільності зовнішнього середовища, а

також взаємодію зазначених складових з метою забезпечення сталого розвитку певної території [17, с. 9–10].

Доволі велика група науковців, особливо в контексті проведення добровільного об'єднання і формування спроможних територіальних громад, почали застосовувати у своїх працях поняття фінансової спроможності територіальних громад. Так, Г. Михалів (2010) тлумачить фінансову спроможність "як здатність регіону протистояти дестабілізаторам соціально-економічного розвитку на основі забезпечення достатнього обсягу фінансових ресурсів, їх оптимального розподілу та ефективного використання за умови дотримання такої структури джерел фінансування, яка забезпечуватиме стабільний розвиток у коротко- та довгостроковій перспективі [13, с. 97]. Таке трактування було пізніше підтримано А. Пелехатим [14, с. 97], І. Гринчишин [5, с. 27], К. Шокало [16] та іншими. Особливістю визначень зазначених науковців є акцентування не лише на достатності обсягів фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування, але й на формуванні ефективної структури їх джерел, ефективному розподілі та використанні у поточній та довгостроковій перспективі.

Розглядаючи сутність фінансової спроможності громади, окремі вчені використовують ще й поняття "фінансової автономності" як окремої її характеристики. Так, І. Лютий і Н. Спасів фінансову спроможність громади розуміють як "здатність органів місцевого самоврядування такої громади самостійно, тобто за рахунок власних бюджетних коштів, та інших законодавчо визначених джерел надходжень забезпечити необхідний рівень фінансових ресурсів, а отже, й фінансову автономність, що є умовою соціально-економічного розвитку території й підвищення добробуту кожного члена ОТГ" [12, с. 97]. Таким чином, автори вважають,

що фінансово автономною є громада, яка має змогу самостійно акумулювати необхідний рівень фінансових ресурсів.

Заслуговує на увагу проведене Г. Михайлів виокремлення трьох змістовних характеристик фінансової спроможності регіону, це: фінансова достатність, фінансова дієздатність і фінансова стійкість [13, с. 98]. При цьому автор вважає, що фінансова достатність визначається фінансовим потенціалом, фінансова дієздатність – результативністю фінансової політики, а фінансова стійкість – стабільністю фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку регіону.

Т. Куценко і Я. Сіренко запропонували структурування фінансової спроможності територіальної громади з виокремленням таких складових: бюджетна, інвестиційна, грантова, кредитна, земельні ресурси, співробітництво територіальних громад. В межах кожної складової автори наводять перелік інструментарію, який може бути використаний (зокрема, це: податки і збори, державні цільові програми, місцеві заповичення, кредити, краундфайдинг та ін.), а також вказують переваги і недоліки кожної складової [10, с. 133–134]. Зазначена структура включає практично весь комплекс інструментів, за допомогою яких в сучасних реаліях забезпечується фінансова спроможність територіальних громад.

Окремо слід відзначити підхід С. В. Сембер, О. Г. Чубарь і К. С. Машіко, які вважають фінансову спроможність територіальної громади комплексним показником, що складається з бюджетної спроможності, фінансової спроможності домогосподарств і фінансової спроможності суб'єктів господарювання територіальної громади [15, с. 87]. Таке розуміння сутності фінансової спроможності територіальної громади ґрунтується на врахуванні складу суб'єктів системи місцевих фінансів на рівні територіальних громад, яка включає:

органи місцевого самоврядування (основним джерелом фінансового забезпечення яких виступають відповідні місцеві бюджети), суб'єкти господарювання і домогосподарства, що функціонують на території громади. Але, на наш погляд, трактування фінансової спроможності як комплексного показника передбачає визначення конкретного алгоритму його розрахунку та допустимих граничних значень, що відповідають певним її рівням.

Узагальнюючи наведені визначення фінансової спроможності територіальних громад, можна виокремити основні сутнісні акценти, які роблять науковці, це:

- достатність фінансових ресурсів для виконання повноважень органів місцевого самоврядування;
- оптимальна структура і самостійність у розпорядженні фінансовими ресурсами;
- можливість надання суспільних послуг і підвищення добробуту місцевого населення;
- фінансове забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку.

Отже, в науковій літературі для характеристики фінансового забезпечення адміністративно-територіальних утворень переважно застосовують такі поняття, як “фінансовий потенціал” і “фінансова спроможність”. Разом з цим, все частіше вчені акцентують на “фінансовій самодостатності територіальних громад” [3; 8; 9; 11]. В. Коваль дає таке визначення: “фінансово самодостатньою є територіальна громада, фінансова система якої в умовах вертикальної інтегрованості у систему публічних фінансів характеризується самозабезпеченістю та яка спроможна зберігати та/або покращити досягнутий рівень розвитку і забезпечувати нормативний рівень надання суспільних благ населенню в результаті ефективного використання фінансових інструментів під дією зовнішніх і внутрішніх чинників” [8, с. 73].

Г. В. Возняк, Г. В. Капленко, В. М. Коваль наголошують, що “фінансовим підґрунтям забезпечення самодостатності територіальних громад в умовах децентралізації є розширення повноважень і можливостей органів місцевого самоврядування незалежно приймати рішення та виконувати делеговані повноваження щодо формування і виконання місцевих бюджетів через акумулювання податкових й інших обов’язкових платежів” [3]. Автори у своєму трактуванні таким чином перенесли акцент з достатності ресурсного забезпечення – на можливості органів місцевого самоврядування самостійно розпоряджатися фінансовими ресурсами, що знаходить відображення у повноваженнях, якими вони наділені згідно з чинним законодавством. Ми вважаємо, що це – крок уперед у розумінні питання фінансового забезпечення місцевого самоврядування в умовах його реформування. Отже, у наукових дослідженнях останніх років все частіше застосовується поняття фінансової самодостатності територіальних громад і регіонів.

Для того, щоб запропонувати власне визначення поняття фінансової самодостатності територіальних громад, показати його відмінність від поняття фінансової спроможності звернемося до семантичного змісту слів “самодостатній” і “спроможний”. В Академічному тлумачному словнику української мови “самодостатній” трактується як такий, “який має цінність сам собою; який має цілком самостійне значення”; “спроможний” – це “який має здатність виконувати, здійснювати, робити і т. ін. що-небудь” [19]. Виходячи з такого концептуального підходу, слід вважати, що поняття самодостатності є більш широким за своїм змістом, ніж поняття спроможності. Самодостатність територіальної громади, як її організаційна самостійність, включає спроможність, т. б. здатність забезпечувати функціонування

громади, виконання завдань, передбачених чинним законодавством.

Отже, фінансово самодостатня – це така територіальна громада, яка одночасно характеризується двома ознаками: 1) самостійність і незалежність у прийнятті рішень щодо формування, розподілу і використання власних фінансових ресурсів; 2) обсяги фінансових ресурсів, які надходять у розпорядження громади, повинні бути достатніми для виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень.

Таким чином, фінансово самодостатньою можна вважати територіальну громаду, що володіє достатніми фінансовими ресурсами, якими органи місцевого самоврядування мають змогу розпоряджатися самостійно на власний розсуд задля виконання своїх функцій і завдань, надання населенню високоякісних суспільних послуг, задоволення різноманітних місцевих потреб і забезпечення стабільного розвитку громади у коротко- і довгостроковій перспективі.

Матеріальною основою фінансової самодостатності територіальної громади виступають фінансові ресурси, які перебувають у її розпорядженні, а також фінансові ресурси, які можуть бути потенційно залучені, що необхідно для виконання функцій і завдань місцевого самоврядування і, передусім, для якомога повного задоволення потреб членів громади і надання суспільних послуг. До складу фінансових ресурсів територіальної громади відносять: доходи місцевих бюджетів, доходи домогосподарств і суб’єктів господарювання, які функціонують на території громади, кредити, залучені кошти у вигляді грантів, запозичень, благодійних внесків і пожертвувань, а також фінансові резерви.

Якщо розглядати склад і обсяги фінансових ресурсів органів місцевого самовря-

дування, то слід зазначити, що найбільша її частина зосереджується у відповідних місцевих бюджетах, що пов'язано з особливостями організації бюджетних відносин, а саме принципами повноти і єдності бюджетної системи, виокремленням у складі бюджету загального і спеціального фонду. Наразі практично всі види доходів органів місцевого самоврядування надходять і обліковуються у бюджеті. З позиції розмежування бюджетних доходів проведеного відповідно до поділу повноважень між органами державної влади і органами місцевого самоврядування можна говорити про три групи доходів місцевих бюджетів: власні доходи, закріплені доходи (загальнодержавні податки і збори, які повністю або частково надходять до місцевих бюджетів) і міжбюджетні трансферти (передусім, з державного бюджету, що необхідно для фінансування виконання органами місцевого самоврядування делегованих державних повноважень).

Закономірно, що вирішальне значення для забезпечення фінансової самодостатності територіальної громади мають власні доходи органів місцевого самоврядування. За своєю сутністю власними доходами можна вважати такі доходи, які формуються в результаті дій і рішень, ухвалених органами місцевого самоврядування. Власні доходи – територіально локалізовані, безпосередньо залежні від діяльності органів місцевого самоврядування, які їх повністю контролюють і використовують на власний розсуд. До власних доходів варто віднести місцеві податки і збори, збори за використання природних ресурсів місцевого значення, доходи від власності і підприємницької діяльності органів місцевого самоврядування, адміністративні збори і платежі, доходи від операцій з об'єктами комунальної власності, власні надходження бюджетних установ, цільові фонди, утворені органами місцевого самоврядування та ін.

З двох зазначених вище ключових характеристик фінансової самодостатності територіальних громад визначальною, на наш погляд, є перша – організаційна самостійність місцевої влади у прийнятті рішень щодо власних фінансових ресурсів. Важливість організаційної самостійності органів місцевого самоврядування для забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад визнається багатьма вченими. Т. Боднарук зазначає, що “доволі принциповою є можливість органів місцевого самоврядування самостійно формувати і розпоряджатися фондами фінансових ресурсів, направленими на вирішення питань місцевого значення” [1, с. 167]. Науковиця виокремлює п'ять методів реалізації фінансового забезпечення функцій місцевого самоврядування, це: організаційний, економічної взаємодії органів місцевого самоврядування і суб'єктів підприємницької діяльності, нормативно-правовий, інформаційний, організаційно-фінансовий [1, с. 168–170]. Не заперечуючи таке широке трактування складових механізму фінансового забезпечення функцій місцевого самоврядування, зазначимо, що у такому випадку має місце дублювання змісту окремих методів. Вчена, характеризуючи їх, до організаційного методу включає “систему управління, орієнтовані не тільки на вирішення поточних питань, а й виконання перспективних завдань”, а до організаційно-фінансового – “систему реалізації стратегії соціально-економічного розвитку регіонів за допомогою державних організаційно-фінансових інститутів, які відповідають за окремі напрями цієї стратегії” [1, с. 169–170].

Узагальнення наукового надбання з питань фінансового забезпечення місцевого самоврядування, а також аналіз практики формування спроможних територіальних громад в Україні дали змогу виокремити

основні компоненти та умови забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад на сучасному етапі розвитку інституту місцевого самоврядування в нашій державі (табл. 1). Що стосується умов забезпечення тих чи інших компонент, то в табл. 1 ми навели найважливіші з них, а та-

кож такі, які, на наш погляд, вимагають за-
провадження або вдосконалення.

Формування фінансово самодостатніх територіальних громад повинно спиратися на відповідне підґрунтя, яке включає наступні компоненти: інституційну, організаційну, фінансову, інформаційну і кадрову.

Таблиця 1

Компоненти та умови забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад*

Компоненти	Умови забезпечення
Інституційна	Розмежування завдань між органами державної влади і місцевого самоврядування
	Узгоджена нормативно-правова база функціонування місцевого самоврядування
	Система протидії корупції
	Політичний плюралізм на місцевому рівні
	Співробітництво територіальних громад
	Участь громадян в управлінні фінансами територіальної громади
Організаційна	Науково обґрунтоване поточне і перспективне планування, зокрема у сфері бюджету
	Звітування органів і посадових осіб місцевого самоврядування перед членами територіальної громади
	Система фінансового контролю на рівні територіальної громади
	Система оцінювання забезпечення потреб жителів територіальної громади в суспільних благах за рахунок коштів місцевих бюджетів
Фінансова	Розподіл доходів і видатків між державним і місцевими бюджетами з врахуванням розмежування завдань між органами державної влади і місцевого самоврядування
	Достатній обсяг власних доходів місцевих бюджетів для виконання власних повноважень органів місцевого самоврядування
	Самостійні права органів місцевого самоврядування у сфері місцевого оподаткування
	Ефективна система трансфертів місцевим бюджетам з державного бюджету з метою повного фінансування делегованих державних повноважень
	Актуальний кредитний рейтинг органу місцевого самоврядування
	Сприятливий інвестиційний клімат в територіальній громаді
Інформаційна	Інформування органами місцевого самоврядування громадськості про власну фінансову діяльність
	Наявність незалежних засобів масової інформації
	Рівень прозорості місцевого бюджету
	Ефективні комунікації місцевої влади з громадськістю
Кадрова	Наявність кваліфікованих фахівців з питань управління фінансами територіальної громади
	Безперервна система підвищення кваліфікації кадрів
	Стимулювання кращих результатів роботи фахівців
	Формування кадрового резерву

*Складено автором.

Інституційні основи є вихідними, адже вони включають формальні, зокрема, правові, а також неформальні правила і норми, що визначають функціонування того чи іншого явища чи об'єкта. Тому для новостворених територіальних громад у нормативно-правових документах важливо чітко окреслити перелік завдань, прав і повноважень з урахуванням конституційно встановленого розмежування завдань між органами державної влади і місцевого самоврядування. Організаційна і фінансова компоненти функціонування фінансово самодостатніх територіальних громад є базовими, оскільки саме за їх допомогою забезпечуються дві найважливіші основи фінансової самодостатності – це самостійність діяльності громад у сфері фінансів і достатнє фінансове забезпечення. Разом з цим, без інформаційної та кадрової компонент в територіальних громадах видається неможливим досягнення їх реальної фінансової самодостатності.

Висновки. На основі проведеного аналізу наукових підходів щодо сутності та елементів фінансового забезпечення територіальних громад запропоновано власне визначення. Так, фінансово самодостатньою можна вважати територіальну громаду, що володіє достатніми фінансовими ресурсами, якими органи місцевого самоврядування мають змогу розпоряджатися самостійно на власний розсуд задля виконання своїх функцій і завдань, надання населенню високоякісних суспільних послуг, задоволення різноманітних місцевих потреб і забезпечення стабільного розвитку громади у коротко- і довгостроковій перспективі.

Матеріальну основу фінансової самодостатності складають фінансові ресурси територіальної громади, а найважливішими ознаками фінансової самодостатності громади слід вважати: самостійність і не-

залежність у прийнятті рішень щодо формування, розподілу і використання власних фінансових ресурсів, а також достатність обсягів фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. Для формування і повноцінного функціонування фінансово самодостатніх територіальних громад необхідно створити сприятливе середовище, яке включає інституційну, організаційну, фінансову, інформаційну і кадрову компоненти. Слід зазначити, що в кожній із виокремлених компонент є беззаперечні позитивні надбання, які становлять основу для проведення розпочатих реформ, проте залишається багато невирішених проблем, які потребують уваги з боку органів державної і місцевої влади.

Перспективи подальших досліджень у сфері практичного втілення принципу фінансової самодостатності територіальних громад полягають в обґрунтуванні системи показників для оцінювання рівня фінансової самодостатності з урахуванням апробованих методичних підходів.

Список використаних джерел

1. Бондарук Т. Г. *Міське самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні* : НАН України: Ін-т екон. та прогнозув. Київ, 2009. 608 с.
2. Буряченко А. Є. *Фінансовий потенціал регіонального розвитку* : монографія. Київ : КНЕУ, 2013. 342 с.
3. Возняк Г. В., Капленко Г. В., Коваль В. М. *Децентралізація як основа зміцнення фінансової самодостатності та розвитку територіальних громад. Економіка та суспільство. 2022. № 42. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1624/1561>.*
4. Гарькава В. Ф. *Економічна безпека регіонів України. Економіка України. 2012. № 2(723). С. 37–49.*
5. Гринчишин І. М. *Фінансова спроможність територіальних громад в контексті оцінювання результатів адміністративно-фінансової*

децентралізації. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2019. Вип. 5(139). С. 26–32.

6. Гургула Т. В. Фінансове забезпечення спроможності територіальних громад: проблеми та шляхи їх вирішення. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Економіка. 2017. Вип. 17. С. 132–136.

7. Дем'янчук О. І. Формування та реалізація фінансового потенціалу збалансованого розвитку адміністративно-територіальних одиниць України : монографія. Острог, 2019. 408 с.

8. Коваль В. Забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад: досвід країн ЄС. Світ фінансів. 2022. №2. С. 49–60.

9. Крушельницька Т. Фінансова самодостатність територіальних громад в умовах децентралізації: аналіз та нові виклики. Аспекти публічного управління. 2020. Т. 8, №1. С. 6–17.

10. Куценко Т., Сіренко Я. Забезпечення фінансової спроможності територіальних громад як пріоритет децентралізації управління. URL : <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/30350?show=full>.

11. Люта О. В., Пігуль Н. Г. Самодостатність територіальної громади: її сутність, склад та напрями забезпечення. Ефективна економіка. 2015. № 11. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4571>.

12. Лютий І., Спасів Н. Оцінка фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад. Фінанси України. 2019. №7. С. 92–112.

13. Михалів Г. Фінансова спроможність соціально-економічного розвитку регіональних суспільних систем. Економічний аналіз. 2010. №7. С. 97–99.

14. Пелехатий А. О. Фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації: проблеми та шляхи їх вирішення. Ефективна економіка. 2016. № 11. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5260>.

15. Сембер С. В., Чубарь О. Г., Машіко К. С. Теоретичні підходи до визначення сутності фінансової спроможності та фінансових ресурсів територіальної громади. Регіональна економіка. 2015. № 3. С. 81–90.

16. Шокало К. Фінансова спроможність обласних центрів України. URL : <https://centreua.org/mistsevi-byudzhety/finansova-spromozhnist-oblasnyh-tsentriv-ukrayiny/>.

17. Щур Р. І. Фінанси об'єднаних територіальних громад: концептуальні засади теорії і практики : автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08 / Чернігівський нац. ун-т. Чернігів, 2019. 39 с.

18. Методика формування спроможних територіальних громад. Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 34). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>.

19. Академічний тлумачний словник української мови. URL : <http://sum.in.ua/>.

References

1. Bondaruk, T. H. (2009). *Mistseve samovriaduvannia ta yoho finansove zabezpechennia v Ukraini* [Local self-government and its financial support in Ukraine]. NAN Ukraine: *In-t ekon. ta prohnozuv.* Kyiv [in Ukrainian].

2. Buriachenko, A. Ye. (2013). *Finansovy potentsial rehionalnogo rozvytku* [Financial potential of regional development]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

3. Vozniak, H. V., Kaplenko, H. V., Koval, V. M. (2022). *Detsentralizatsiia yak osnova zmitsnennia finansovoi samodostatnosti ta rozvytku terytorialnykh hromad* [Decentralization as a basis for strengthening financial self-sufficiency and development of territorial communities]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 42. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1624/1561>.

4. Harkava, V. F. (2012). *Ekonomichna bezpeka rehioniv Ukrainy* [Economic security of the

regions of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2(723), 37– 49 [in Ukrainian].

5. Hrynchyshyn, I. M. (2019). *Finansova spromozhnist terytorialnykh hromad v konteksti otsiniuvannia rezultativ administratyvno-finansovoi detsentralizatsii* [Financial capacity of territorial communities in the context of evaluating the results of administrative and financial decentralization]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy – Socio-economic Problems of the Modern Period of Ukraine*, 5(139), 26– 32 [in Ukrainian].

6. Hurhula, T. V. (2017). *Finansove zabezpechennia spromozhnosti terytorialnykh hromad: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia* [Financial support of the capacity of territorial communities: problems and ways to solve them]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnogo universytetu. Ekonomika – Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Economy*, 17, 132–136 [in Ukrainian].

7. Demianchuk, O. I. (2019). *Formuvannia ta realizatsiia finansovoho potentsialu zbalansovanoho rozvytku administratyvno-terytorialnykh odynyts Ukrainy* [Formation and implementation of the financial potential of balanced development of administrative and territorial units of Ukraine]. *Ostroh* [in Ukrainian].

8. Koval, V. (2022). *Zabezpechennia finansovoi samodostatnosti terytorialnykh hromad: dosvid krain YeS* [Ensuring financial self-sufficiency of territorial communities: experience of EU countries]. *Svit finansiv – World of Finance*, 2, 49–60 [in Ukrainian].

9. Krushelnytska, T. (2020). *Finansova samodostatnist terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii: analiz ta novi vykyky* [Financial self-sufficiency of territorial communities in conditions of decentralization: analysis and new challenges]. *Aspekty publichnogo upravlinnia – Aspects of Public Administration*, 1, 6– 17. (Vol. 8). [in Ukrainian].

10. Kutsenko, T., Sirenko, Ya. *Zabezpechennia finansovoi spromozhnosti terytorialnykh hromad yak priorytet detsentralizatsii upravlinnia* [Ensuring the financial capacity of territorial

communities as a priority of decentralization of management]. Available at: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/30350?show=full>

11. Liuta, O. V., Pihul, N. H. (2015). *Samodostatnist terytorialnoi hromady: yii sutnist, sklad ta napriamy zabezpechennia* [Self-sufficiency of the territorial community: its essence, composition and directions of support]. *Efektivna ekonomika – Efficient Economy*, 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4571>.

12. Liutyi, I., Spasiv, N. (2019). *Otsinka finansovoi spromozhnosti obiednanykh terytorialnykh hromad* [Assessment of the financial capacity of united territorial communities]. *Finansy Ukrainy – Finances of Ukraine*, 7, 92–112 [in Ukrainian].

13. Mykhaliv, H. (2010). *Finansova spromozhnist sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionalnykh suspilnykh system* [Financial capacity of socio-economic development of regional social systems]. *Ekonomichniy analiz – Economic Analysis*, 7, 97– 99 [in Ukrainian].

14. Pelekhatyi, A. O. (2016). *Finansova spromozhnist obiednanykh terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia*. [Financial capacity of united territorial communities in conditions of decentralization: problems and ways to solve them]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5260>.

15. Sember, S. V., Chubar, O. H., Mashiko, K. S. (2015). *Teoretychni pidkhody do vyznachennia sutnosti finansovoi spromozhnosti ta finansovykh resursiv terytorialnoi hromady* [Theoretical approaches to determining the essence of the financial capacity and financial resources of the territorial community]. *Rehionalna ekonomika – Regional Economy*, 3, 81– 90 [in Ukrainian].

16. Shokalo, K. *Finansova spromozhnist oblasnykh tsentriv Ukrainy* [Financial capacity of regional centers of Ukraine]. Available at: <https://centreua.org/mistsevi-byudzhet/finansova-spromozhnist-oblasnyh-tsentriv-ukrayiny/>.

17. Shchur, R. I. (2019). *Finansy obiednanykh terytorialnykh hromad: kontseptualni zasady teorii i praktyky* [Finances of united territorial communities: conceptual foundations of theory and practice]. (Thesis 08.00.08). Chernihivskiyi nats. un-t. Chernihiv [in Ukrainian].
18. *Metodyka formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad. Zatverdzhena postanovoju Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 8 kvitnia 2015 r. № 214 (v redaktsii postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24 sichnia 2020 r. № 34). Methodology of formation of capable territorial communities. Approved by Resolution No. 214 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 8, 2015 (as amended by Resolution No. 34 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 24, 2020). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>*
19. *Akademichnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Academic explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Available at: <http://sum.in.ua/>.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2022.